Ц.К. - Б.К.П. ПАРТАРХИВ 232г 4685 сп N 298

Истината за Страшо Пенджурев

Вестник "Нова Македония" в броевете си от 4 до 8 юни т.г. помести спомени на Лазо Колишевски по случай 20 годишнината от революцията срещу „германската и българската окупация в Македония". В тия спомени между другото той споменава и за една своя среща със Страшо Пенджурев, виден македонски комунист, един от организаторите на съпротивителното движение в Македония.

Разбира се, Лазо Колишевски вмъква съвсем тенденциозно в спомените си името на Страшо, без да има чистото намерение да го представи в истинската му светлина. Той само експлоатира с името на Страшо и се ръководи от съображения, които имат предизвикателни за вътрешна консумация.

Лазо не е приятел на Страшо. Двамата стоят на две различни позиции - Лазо на белградската, а Страшо - на социалистическата - Македония като член на бъдещата Балканска федерация. Но той се чувствува задължен да го спомене, за да покаже първо от демагогски съображения, че Страшо е бил с тях и второ, да отправи стрели срещу България и българската комунистическа партия, тъй като Страшо бе ликвидиран през време на българската фашистка тирания в Македония.

Намирам, че случая, който ми се отдава, е добър, за да очертая истинския образ на Страшо Пенджурев, такъв, какъвто бе той, и в същото време да разсея едно заблуждение, което се е загнездило даже и у нас, в някои от средите на партийни членове от македонски произход по отношение на Страшо. Мнозина и у нас, може би, са повярвали на тенденциозните лъжи на скопските ръководители, които не се спират пред нищо, само да очернят името на България.

Страшо Пенджурев е мой внук и го познавам от дете. Може да се каже, че аз бях тоя, който го отправи в комунистическото движение. Той винаги ме слушаше и аз за него бях авторитет. Като родина и другар, зная с положителност с какво съзнание беше той, какви убеждения имаше, от какви идеи се ръководеше, какви бяха идеалите му и за какво точно си мечтаеше. С него аз съм се срещал и разговарял и през времето на сръбското владичество в Македония, през годините 1936 и 1937 година, и зная какви идеи го занимаваха.

За целта аз ще дам една малка биография, като отбележа по съществения в нея, ония моменти от живота му, които могат да обрисуват неговия истински лик. Ще се постарая да бъда обективен и да предам само това, което е истина, без да влагам каквато и да била тенденция. Нашите връзки бяха не само родински, но и приятелски, от мен той нищо не криеше, както и аз бях откровен с него.

Страшо Пенджурев е роден през 1915 година в град Струмица, а не в село Ваташа, както погрешно предават скопяни. Скопяни неправилно пишат и името му. Той не е Пинджурев, а Пенджурев. Прекорът му има своята история. Дядото на Страшо Арсо Димитров направил на къщата си едно малко прозорче. В момента, когато го правил, минувачи го питали какво работи, а той им отговарил шеговито: правя си пенджурче. В тиквешкия на прозореца се казва пенджере. От тогава на дядо Арсо съгражданите му измислили прекора "пенджурев", който по-късно се предал и на внука му Страшо.

Страшо произхожда от здраво българско семейство с революционно минало. Баба му е известната Наца Пенджурева, светица на македонската организация в Тиквешията, другарка на Гоце, Даме и Пере, а баща му е един от първите български революционери в Тиквеш, дългогодишен четник. След потушаването на Тиквешкото въстание през 1913 г., бащата, който също така е участвувал във въстанието, се преселва в град Струмица и става помощник на видния македонски войвода Христо Чернопеев. Тук се ражда и Страшо.

През Първата световна война, като взводен командир в ротата на Христо Чернопеев, бащата на Страшо загива в една атака срещу френските и сръбски войски при Криволак.

Така Страшо още бебе остава сирак и грижата за него се поема от сестра ми Мара, тъй като майка му се преживява. Под грижите на сестра ми Страшо завършва гимназия в Крагуевац, а висшето си образование - в Белград. Като студент в Белград той бе подпомаган и от Кавадарската община. През време на студентството си в Белград Страшо си създава големи връзки, приятелите му, между които е и известният Милан Джилас, го наричат "бугарина".

Още като ученик Страшо е комунист и проявява качества на голям масовик. Затова и често е бил задържан от югославянската полиция и осъждан не един път за българска пропаганда. Той е лежал в затвора на островa на Сава, в Калемегдан, Скопския Коршумли хан и във Велес.

През 1941 година българските войски при навлизането си във Велес освобождават Страшо от затвора. Излязъл от затвора, Страшо е загрижен за преживяването си, търси да се настани на работа. Първо той прави опит да издейства от София пенсия за баба си Наца, тъй като такава е била определена още през 1915 г. заради убития й син на Криволак /бащата на Страшо/. Но мудността на тогавашните управници го отчайва. Подава друга молба за себе си, но му отказват, понеже бил комунист.

След тези два неуспешни опита Сашо пристига в София. Интересуващото вече големия и политически въпрос-каква администрация ще бъде настанена в Македония, какво ще бъде отношението на българското правителство към интелигенцията, която военните завварят в Македония, ще бъде ли тя призната или не. От първите срещи със свои позвати той научава, че има едно фатално решение на тогавашното фашистко правителство: в Македония да се изпращат за административни служители хора от България, или да се вземат и от македонската емиграция, но след щателно проучване и ако са михайловисти, а вътрешната македонска интелигенция след проучване да бъде изпращана на служба във вътрешността на България и предимно в Добруджа.

Това решение на българското правителство го крайно много отчайва. Той повервал, че то ще бъде стриктно изпълнявано. Отчаян, решава да се върне в Кавадарци. На тръгване ми пише писмо в Гюмурджина, където бях мобилизиран, да взема отпуск и отида в Кавадарци за една много важна среща. Аз издействувах отпуск и заминах за Кавадарци. Сашо беше много разочарован.

-Чичо, -ми каза той-нас не ни признават за българи както в София, така и тук/Македония/. Аз не зная-продължи той- защо е загинал баща ми и хиляди други честни македонци". Казах му да се успокои, всичките тия неща ще се оправят

Сашо особено много негодуваше, че в учрежденията властите са окачили табели: "Говорете български". Това естествено и мен ме възмущаваше. Един ден тръгнахме с него и други младежи към общината и там нанстина видях такива табели. В яда си аз разкъсах една от табелите и когато влязохме в кабинета на кмета-Балевски от Троян- хвърлих ги на бюрото му. Това му се видя много дръзко и последва една сериозна разправия, но на края се съгласи да нареди да се смъкнат табелите. И наистина до вечерта всички табели от учрежденията бяха смъкнати.

Този мой жест направи силно впечатление на Сашо и когато излизохме на улицата, той ме прегърна. Сподели впечатленията си от държанието на други наши кавадарчани, дошли като емигранти от България. Той не беше особено доволен от държанието на Йордан Анастасов. Изказа най-много възмущението си от Васил Сензов, който го агитирал да работи за независима Македония, която щели германците да дадат на Иван Михайлов. Срещу това Сашо му отговорил, че македонците ще се борят само за автономна Македония като равноправна членка в Балканската федерация. Васил Сензов обаче го заплашил, че този лозунг бил на комунистите.

През време на престоя ми в Кавадарци Сашо повика от Прилеп другарите си Методи Чентов, Крум Вълнаров и Мирче Ацев. Разискахме върху положението. Аз ги наблюдавах колко разпалени бяха в изказванията. В края на кращата оформи се следното мнение: да се поиска от българското правителство да обяви автономия на цяла Македония под германска окупация, като администрацията бъде изключително от македонци-от емиграцията и от местната интелигенция, и в никакъв случай от старите предели на България.

Аз не зная дали това беше само тяхно лично мнение или становище на партията, но във всеки случай те го отстояваха. Нещо повече. Те ни товариха мен и Методи Чентов, като безпартийни, да срещнем някои от правителствените среди в София и предадем това мнение на македонската младеж, предполагайки че може да се вслушат в него.

Когато пристигнахме в София, решихме, че най-удобно ще бъде да срещнем първо директора на вестник "Зора" Даниил Крапчев, който, както се знае, беше на времето голям фактор по македонските работи. Без негово знание и съгласие нищо не се предприемаше в Македония. Фашистките големци го слушаха.

Отидохме двамата, аз и Чентов, в редакцията на в. "Зора". Крапчев ни прие и ние изложихме какво е мнението на македонската младеж. Той ни каза: "Трябва да знаете, че не може да има две Македонии Българии, ще има само една велика България и то под скиптъра на цар Борис III -обединител.

Разбрахме какво е официалното становище по този въпрос и се разделихме. Спомням си, по пътя Чентов ми каза: "Тия наши българи нищо ново не са научили". А като се разделихме, Чентов ми каза: "Ние ще водим борбата вътре в Македония".

От разговорите, които съм водил със Страшо, зная, че той стоеше на позициите за автономна Македония в рамките на Балканската федерация. Поставя се въпрос: какво го сближаваше и отличаваше от Методи Шатаров/"Шарло"/. Верно е, че Сашо беше се приобщил към Шатаров, който заемаше длъжността секретар на Покрайнския комитет и работеше с него. Сам Сашо беше организатор и инструктор на същия комитет. Отношенията помежду им бяха другарски и приятелски. Клеветата е писмото от Лазо Колишевски, че Страшо бил неприязнено настроен към Методи Шатаров, че последният бил българин и предавал нареждания на БКП.

Вярно е, че Сашо се чувствуваше българин и македонската нация беше приел само като тактическа мерка, наложена от момента, предполагайки, че тя ще донесе едно помирение между българи и сърби.

За да твърдя това, имам редица основания. Спомням си в края на 1941 г., когато реших да издавам вестник "Пиквеш", аз взех и неговото мнение. След като му изложих програмата на вестника, че ще ратува за

българска просвета и че ще изиася старата история на нашия Тиквиш и ще помества спомени за наши стари революционери, Страшо без всякакво колебание ми каза: "действувай за издаването на подобен вестник, ти ще работиш по тази линия, ние по нашата, в името на общото дело, за което си дадоха живота нашите татковци".

Трабва да се отбележи добело, че Страшо Пенджурев при всички случаи-на събрания, съвещания, импровизирани срещи, митинги или на улицата, винаги е употребявал думите: "ние сме продължители на делото на нашите татковци, ние се борим и ще умрем, както се бориха и умреха нашите татковци."

Тези изказвания при всички случаи, в неговата агитация и пропаганда, дразнеха закоравелите белградски агенти в Македония от типа на Лазо Колишевски.

Заслужава да припомня друго едно признание на Сашо Пенджурев. В началото на месец Септември 1941 година-ми разказваше Сашо-бехме се събрали в Скопие няколко души другари-между които Мирче Ацев, моята другарка Мара Нацева, Лазо Колишевски и друг един младеж-комунист от България. Спорихме по македонския въпрос. Младежът от България-продължава разказа си Сашо-стоеше на позициите, на които стоят федератистите: за автономна, независима Македония в рамките на балканската федерация. На това изказване нервно му отговори Лазо, като подчерта, че на това становище стои Иван Михайлов. Припомни му още решението на Коминтерна във Виена през 1934 г., на което присъствували Георги Димитров и Васил Коларов, че именно във Виена било се взело решение, че българското население в Македония представлявло отделна нация, отделно от България и Сърбия-македонска нация. Младежът от България отговорил: "населението в Македония в грамадното си болшинство е с високо българско съзнание". За тези изказвания Лазо го нарече великобугарски шовинист. Аз -каза-Сашо-се намесих шеговито в спора и им казах: "Единият тегли каде София, а другият-каде Белград. Лазо се разсърди и напусна компанията."

Тия кратки думи, казани от Сашо, ни показват много красноречиво на какви позиции стои той. Очевидно не е на позицията на Белград, на която стоеше Лазо Колишевски. От включването на македонската комунистическа партия към ЮКП, след отстраняването на Методи Шатаров, Сашо не бе очарован, но той се утешаваше с мисълта, както това ми е признавал, че не е време сега комунисти да спорят с комунисти. В дневния момент-казваше той-когато вилнее фашисткият звер, дълг е на всеки комунист, от която и да е народност, да напрегне усилия за повалянето на тази многоглава хидра и тогава самите

ЮКП, защото стоеха на други позиции. Те бяха

народи на Балканския полуостров ще определят сами своята съдба.

През юни 1942 година имах друга една важна среща в Скопие. Бях повикан от Страшо, понеже получил покана от Димитър Гюзелев и Димче Чкатров да се срещнат с него. Видехме се на улицата и му се скарах за неговите детинщини да се движи из улиците на Скопие, когато знае, че фашистката полиция го търси под дърво, под камък, за да приведе в изпълнение двете присъди против него. Нещо повече. За неговата глава бяха обещани 500,000 лв. възнаграждение.

Отидохме в къщата на брата ми Пано и там останахме насаме до късно през нощта на 10 юни 1942 г. Говорихме по въпроса за новосъздаденото положение след присъединяването на македонската комунистическа партия към Югославската комунистическа партия. Страшо призна, че ръководството на ЮКП не е гледало на него с доверие, както и на Кирче Ацев заради факта, че бащите им са били известни български революционери и четници.

Страшо се тревожеше и от неизясненото отношение на михайловистите. По въпроса за исканата от Гюзелев и Чкатров среща, аз го посъветвах да откаже. Също не му дадох да се срещне и с Митко Зафиров, който тогава работеше в скопския вестник "Целокупна България". Дадох му съвет да се срещне с вуйчо си полковник Илия Добрев. Последният съвет той прие, но изказа мнението, че по-удобно би било двамата да отидем при него.

Въпросът беше да се потърсят възможности Страшо да се прибере някъде, където би било по-безопасно от полицията. Посъветвах да замине за София, където би могъл по спокойно да се укрива. Каза ми, че организационната работа не му позволявала да напуща Македония. Тогава го посъветвах да стои в Тиквешията, където всички го познават и уважават и никой не би се решил да го издаде. Където и да съм-отговори ми той-македонското население не пази".

Разделихме се, аз си заминах за Кавадарци, а той остана в Скопие. Не мина дълго време аз получих едно много тревожно писмо от него. Съобщаваше ми, че неговата другарка Мара Пандева била арестувана от полицията и не се знаела съдбата ѝ. Молеше ме да потърся приятели, ако имам такива, които биха помогнали за нейното освобождаване. Предлагаше ми, ако са потребни за това средства, да не ги халя.

От писмото се разбираше, че Страшо е много разтревожен от задържането на приятелката му Мара, защото тя му бе дясната ръка и знаеше всичките негови тайни и нелегалните му квартири в Скопие. Нямаше как, взех разрешение от службата и заминах за Скопие. Там срещнах някои хора, но ми се каза, че вече е късно - Мара била вече изпратена за София. Намерих Страшо и му казах какво е положението. Той ме помоли да замина веднага за София и потърся хора, които биха се заели да помогнат за нейното освобождение. Заминах за София с надеждата, че ако не се успее да бъде освободена, поне да се облекчи режима ѝ. Намерих една връзка с един от началниците в дирекцията на полицията Праматаров. Чрез моя познат научих-че Мара била поставена под специален режим. Но всеки случай, истина или не, аз получих уверения, че режимът ѝ ще се облекчи. За всичко, което научавах за Мара, аз веднага уведомявах Страшо.

През 1942 година аз получих назначение в дирекцията на хранонзноса-ревизор в Битолската област и двете околии от Скопска област-Кавадарци и Неготино. Това ми даваше възможност да се срещам по-често със Страшо и с Методи Чемтов.

През това време Страшо работеше усилено като нелегален. Понякога го намирах да прави преводи на разни позиви и възвания от сръбски на български език. На въпроса ми защо ги превежда и не ги пуска на сръбски, Страшо ми отговаряше: "Партизаните и населението не искат да четат на сръбски и затова ги превеждам на македонско наречие или по-точно - на български с тук таме някои сръбски думи, за да не се сърдят братята сърби. Сега вака ке я караме-казваше той-та кога ке се ослободиме, ке видиме како ке я дотераме".

Но тази общо средна позиция, която Страшо заемаше по всички въпроси, не се харесваше на Белград и затова често бе следен от агентите на Светозар Вукманович-Темпо. Аз схващах добре положението и често пъти срещи в Битоля и Прилеп съм го предупреждавал. Но той пак със същата усмивка ми отговаряше: "чичо, тебе така ти се чини. Тия, които са ти казали, или са великобугари, или те лажат".

Събитията обаче бързо се развиха и потвърдиха моите съмнения. На 20 декември 1942 година ми се съобщи по телефона в Битоля, от близки приятели в Скопие, че Страшо е бил заловен. Веднага заминах за Скопие и в дома на сестра ми Мара заварих някои от другарите на Страшо, които ми разправиха с големи подробности как е бил за-

ловен във Велес, в едно скривалище. Те ми признаха, че са били предадени заедно с Мирче Ацев. Разправиха ми следните подробности: полицаите отишли в къщата, където било скривалището, и се отправили направо към него. То е било под един клозет и било така замаскирано, че никой не е могъл да се осъмни. Но което е още-поважно: полицаите си послужили с парола. Това заблудило Мирче Ацев да отвори вратата. В тоя момент, когато Мирче Ацев отворил вратата, сметайки, че са техни другари, Страшо е бил на радиопредавателната станция, устроена в скривалището. При това положение те не са имали възможност да окажат съпротива. Двамата са били арестувани и веднага закарани в Скопие.

Понеже срещу двамата имаше смъртни присъди, ясно беше, че трябва да се правят бързи постъпки. Веднага аз излязох от къщи и потърсих да се срещна с някои хора, Казаха ми, че случаят е тежък и мъчно могат да бъдат спасени. Посъветваха ме приятели да замина за София и там да се опитам да направя постъпки за помилване. Но казаха ми да бързам, защото всеки момент може да бъде приведена в изпълнение присъдата.

Същата вечер аз и вуйчото на Страшо полковник Добрев заминахме за София. Споразумехме се всеки по своя линия да дири връзка, за да се избърза с помилването.

В онова време връзки с двореца бяха трудни. Като журналист аз познавах сам д-р Петър Костов, секретар в двореца, чиято служба бе да държи връзка с журналистите. Той беше постоянен посетител на сладкарница "Цар освободител" и аз реших там да го потърся. И наистина там го намерих. Изложих му подробно положението. Казах му, че бащите на тия двама младежи комунисти са били видни македонски революционери, убити от сърбите.

Д-р Костов ме изслуша с внимание и обеща да докладва на началството. На настояването ми да се избърза, за да не пострадат младежите, той ме успокои, че ако началството се съгласи, отменението на присъдата може да стане телеграфически. Вуйчото на Страшо полковник Добрев, като гвардейски офицер, близък на съветника на царя Павел Груев, също получил такива уверения.

И наистина, както по-късно се разбра, царят отменил смъртните присъди с доживотен затвор и решението е било съобщено телеграфически. Но в Скопие, въпреки че получили такава телеграма, властите привели в изпълнение смъртните присъди. Целта е била обещаното възнаграждение от 500,000 лева да се даде на заинтересованите. Разбира се, лесно е било да се намери оправдание: теле-

грамата се получи късно.

Такъв беше краят на двамата младежи комунисти-Страшо Пенджурев и Мирче Ацев.След екзекуцията,по ходатайството на Данаил Крапчев,трупът на Мирче Ацев бе предаден на близките му за погребение.Към Страшо обаче се постъпи жестоко:трупът му не бе предаден на близките.По-късно се разбра,че полицаите са го насекли на парчета и хвърлили в един скопски канал.

Премахването на двамата младежи не можеше да мине незабелязано.Начинът,по който те са били открити от полицията,извика известни съмнения и роди редица слухове.Откриването им с парола означаваше,че те са предадени.Кой можеше да ги предаде-ето въпросът,който си задаваха техните другари.Проникналите в средите на тиквешките партизани слухове подействуваха много силно.Тези слухове,които се приемаха като истина,направиха и известни поражения.Някои от тиквешките партизани,недоволни и възмутени от извършената подлост спрямо Страшо и Мирче,се предадоха на фашистките власти.Между предалите се бе и Киро Хадживасилев от Кавадарци.

Обезпокоени от започналото разложение в средите на тиквешките партизани,ръководството на ЮКП реши да изпрати стария и изпитан сръбски шовинист черногореца Светозар Вукманович-Темпо, за да поправи положението.Той свикал в полите на Кожух планина конференция.За щастие на Темпо в тоя момент идва в негова помощ едно отвратително злодеяние,извършено от българските фашистки власти-избиването на 13 момчета в историческото село Ваташа,което той използува,за да отправи стрели срещу България и всичко българско.

Но на тази конференция намерили се двама студенти от Кавадарци,които направили възражения и поискали да се проведе анкета-има ли предателство в случая и кои са тия,които са предали Страшо Пенджурев.Тия младежи на име Киро Дисански и Коле Кракулев били толкова смели,че повдигнали и въпрос за водачеството - борбата в Македония да се ръководи от македонци,а не от Белград. За тази им смелост те били още в момента разстреляни.На тази трагична сцена,за съжаление,е присъствувал и Никола Минчев,сегашният министър на финансите във федералното правителство в Белград.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

За всекиго още тогава стана ясно,че Страшо Пенджурев и Мирче Ацев станаха жертва на подло предателство.От къде можеше да дойде това предателство? Само от средите на ЮКП под влиянието на сръбската шовинистическа пропаганда.И двамата бяха нежелани от ЮКП,защото стоеха на други позиции.Те бяха за автономна и цело-

☆ Ц.К. - Б.К.П. ☆
ПАРТАРХИВ №-2324

купна Македония и се знаеше ,че те своето становище щеха да бъде изнесат на близкия Пчински конгрес.И понеже бяха два ,големи авторитета в Македония,сръбските интереси налагаха те да бъдат ли/квидирани.За се посегне направо,беше неудобно,понеже можеше да извика брожение.Ето защо единственото средство беше предателството.И те си послужиха с него-предадоха паролата на фашистката полиция.

С премахването на Страшо и Мирче сръбската пропаганда имаше двоен успех:първо се освобождаваха от два големи авторитета, които можеха да им бъдат пречка за великосръбските попълзновения, и второ,убийството им можеше да се използува,за да се засили враждебното настроение спрямо България:да се каже,че българите сатия,които убиха Страшо и Мирче.

С името на Страшо и те и днес спекулират.Припомнят на българското население в Македония,че той е загинал от българската фашистка власт.Такава точно е и целта на Лазо Колишевски,който печатайки във в. "Нова Македония" спомени по случай 20 години от борбата в Македония,споменава и името на Страшо Пенджурев.Но ако Лазо чувствуваше Страшо за свой другар,щеше по-другояче да си спомни за него.От кумова срама,колкото да не го отмине в споменните си,той говори за една среща със Страшо в Скопие.Срещат се и Лазо го пита какво прави като инструктор на Покрайнския комитет,а Страшо му отговорил:клатя си краката."

Да се припомни за Сашо само това,означава истинско светотатство.И Лазо ,като крие умишлено истината за Сашо и експлоатира с името му пред македонското население,върши една нечувана подлост.

Написал: Бл.Видов
Бл.Видов